نـگرش نو در فـهم دین
احـکام اعتـکاف

سوال و جواب

جلد پنجم



نویسنده : استاد ولی الله لبیب


بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه:

الحمدلله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلاة والسلام علي رسول الله صلي الله عليه وسلم و بعد.

خداوند بزرگ, در مورد ابديت، حقانيت، شمول، عموميت، وفطرى بودن دين واحکام اسلامى به شيوه هاى متعدد در قرآن کريم بحث وتأکيد کرده است که دين واحکام اسلام هميشه جارى، جاويد و مفيد بوده و جهت منفعت فرد و جامعه، قواعد و مقرراتى از طرف شريعت درابعاد مختلف زندگى بشريت بعد از حيات منور رسول اکرم *وضع گرديده است. وامت مسلمه را به اطاعت از اوامر واصول شريعت مکلف گردانيده و مى فرمايد: هرشخصيکه اطاعت از پيامبر صلى الله عليه وسلم نمايد يقيناً از الله بزرگ, اطاعت نموده است.

همچنان اجتهاد معاذ بن جبل رضى الله عنه را در زمان، تقرر وى به حيث مسؤل سرزمين يمن که فرموده: (اجتهد رأئ). اگر حکمى را در کتاب الله وحديث رسول الله صلى الله عليه وسلم نيافتم به اجتهاد خود حکم مى کنم. به اين الفاظ مبارک خود (الحمد لله الذى وفق رسول رسول الله) حمد ثنا بر ذاتى که فرستاده شده ى رسول الله صلى الله عليه وسلم را به راه صواب توفيق داده. پيامبر صلى الله عليه وسلم موقف مجتهد را تأئيد نموده، بلکه تمجيد کرد. مسلمين در عصر

منــور و مبــارک آن حضـــرت، ســـعادت وفـــلاح خـــود را در اطاعت الله و رسول الله صلی الله علیه وسلم جستجو می کردند.
بنـابرین همـه صـحابه اعـم از زن و مـرد سـعی مـی نمودنـد کـه از هــر وســیله ممکــن و از هــر فرصـــت مناســبی از احکـــام اسـلام اسـتفاده کـرده و احکـام اسـلام را در تمـام امـور فـردی و اجتمـــاعی، زنـــدگی سیاســـی و عبـــادی، تعلیمـــی و تخنیکـــی، حربـی و صـلح خـود تطبیـق و جامعــه خـود را جامعــه الگـو ونمونـه بگرداننـد. طوریکـه چنـین کـاری را در حیـات خـود بـه تمـام جوامـع بشـری آن زمـان بـه نمـایش قـرار دادنـد. وتمـام جوامـع بشـری آن عصـر، از امنیـت و رفـاه، اخـلاق و تربیـت، تمـدن و نظـم، اطاعـت و شـفقت متقابـل افـراد جامعـه حـظ گرفتـه روی همــین روش واخــلاق بــوده کــه مــردم جماعــت - جماعــت وگـروه گـروه بــه دیـن اسـلام مشـرف شـده، بـه دعـوت و نشـر اســلام پرداختنــد، کــه تعــدادی از بزرگــان دیــن بــه نوبــه خــود بخصـوص پـدر بزرگـوارم کـه عمـر گرانبهـای خـود را صـرف خـــدمت دیـــن، تبلیـــغ و تـــدریس دیـــن نمـــوده بـــود و بـــراي بازماندگان خود به میراث گذاشته اند.
مـن هـم بنـده ي عـاجز بـه تأسـي از روش گذشـته گـان خواسـتم بـــه نوبـــه خـــود احکـــام ضـــروري دیـــن را پیرامـــون روزه واعتکـاف بـه انـدازه درك و فهـم خـود از زبـان عربـي بـه زبـان دري ترجمـه کـرده و بـه شـیوه سـاده و آسـان بـه گونـه سـوال و

جــواب، در اختیــار جوانــان و نوجوانــان، اعــم از ذکــور و إناث، برادران و خواهران قرار بدهم.
موضـوعاتی را کـه من پیرامـون آن در ایـن کتـاب بحـث نمـودم بـا ارزش، مفیـد و بـرای همـه مومنـان ضـروری و از وجیبـه هـای اشـد هـر مـومن بـه حسـاب میایـد، زیرااعتکـاف ازمکلیفـت هـای دینـی هـر مـومن بـوده کـه شـریعت اسـلام بـه انجـام آن پیروان خود را امر و ترغیب وتشویق نموده است.
روی هـیمن سـبب، بنـده بعضـی احکـام احکـام وشـرائط اعتکـاف بحـث همـه جانبـه صـورت گرفتـه اسـت.که جهـت روشـن شـدن مباحـث فـوق بنـده تصـمیم گرفـت در سلسـله کتـاب هـای قبلـی ام سـوالات مطروحـه هـذا را نیـز تـا حـد امکـان جـواب داده واحکـام مربـوط بـه اعتکـاف را در روشـنی از نصـوص شـریعت و نظریـات مـذاهب چهـار گانـه مسـتند بـه دلائـل در کتـاب حاضـر تحـت عنـوان احکـام اعتکـاف در پرتـو دسـتور اسـلام در رشـته تحریـر آورده و بـه دسـترس هموطنان عزیز خود قرار دهم.
باید اذعـان داشـت کـه کتـاب جلـد ششـم آن کـه پیرامـون احکـام نمـاز تـراویح ، صـدقه فطـر ، نمـاز وتـر نوشـته شـده ان شـاء الله خدمت قرار می گیرد.
ناگفتـه نبایـد گذاشـت کـه همـه ي ایـن پاسـخ هـا از آیـات الهـام بخـش اللهـی، احادیـث منـور و کتـب معتبـر فقـه گرفتـه شـده اسـت،که بنـده سـوره وشـماره آیـات نـور بخـش اللهـی را

مشخص ، احادیث واقوال صحابه را تخریج واحیانا پیرامون اسناد بعضی احادیث هم نظریات محدثین را در حاشیه ذکر نمودم. و سعی شده که نظریات مذاهب فقهی اهل سنت را از کتاب های خود ایشان گرفته ودر هامش به جلد صفحه کتاب نیز اشاره کرده ام.

این کتاب شامل احکام مربوط به معنای اعتکاف ، فضیلت اعتکاف ، قدامت تاریخی اعتکاف ، شرائط اعتکاف ، حکم اعتکاف ، اقسام اعتکاف ، بهترین محل اعتکاف ، اعتکاف زنان ، اعتکاف اطفال می باشد. أغاز وختم اعتکاف

باز هم اظهار عجزو ناتواني مي كنم كه این كتاب عاري از سهو و خطا در بخش هاي علمي و تخنيكي نيست. بناً از تمام دوستان خود عاجزانه مي خواهم كه بنده را در اصلاح خطاها متوجه سازند، تا همه ما و شما مورد رحمت الله، قرار گیریم.

باز هم تاکید می کنم اگر اشتباه کرده باشم از طرف نفس من است واگر درست نوشته کرده باشم فضل و منت ذات رب العالمین مي باشد.

ومن الله التوفيق

استاد ولي الله « لبيب»

فهرست مطالب

احكام اعتكاف

سوال١- اعتكاف را در لغت واصطلاح تعريف نمائيد؟

جواب- اعتكاف در لغت به معنای توقف در جايی، حبس نفس، اقامت، انتظار، همراه دائمي چيزي بودن، چه آن شيء خوب باشد و چه بد، مثل آن چه كه در قرآن آمده كه به كفار گفته مي‌شود، چيست اين بت هايي كه شما در برابر آنها دايماً زانو زده ايد. پيوستگي به چيزي داشتن و ادامه دادن است. اما در اصطلاح عبارت اند (وهو اللبث في مسجد جماعة مع الصوم والنية،)[1] ترجمه: مكث و وقت سپری كردن در مسجد براي عبادت و راز و نياز با خدا با داشتن نيت وروزه مي‌باشد.

سوال٢ -آيا لفظ اعتكاف در قرآن وحديث ذكر شده ويا خير؟

جواب -در قرآن كريم كلمه اصلی اعتكاف چهار بار ذكر شده كه همه ی آن معنای سپری كردن وقت گذاشتن را گفته می شود.

---

[1] --- الاختيار ج١ص١٨- باب الاعتكاف

(وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِه لِلنَّاس لَعَلَّهُم يَتَّقُونَ)[۱]

ترجمه : در حالی که در مساجد به اعتکاف پرداختهاید، با زنان آمیزش نکنید! این، مرزهای الهی است؛ پس به آن نزدیک نشوید! خداوند، این چنین آیات خود را برای مردم، روشن میسازد، باشد که پرهیزکار گردند.

(إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَاعَاكِفُونَ) [۲]

ترجمه : آن هنگام که به پدرش(آزر) و قوم او گفت: این مجسمههای بیروح چیست که شما همواره آنها را پرستش میکنید؟

(قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ) [۳]

ترجمه : گفتند: بتهایی را میپرستیم، و همه روز ملازم عبادت آنهاییم.

---

[۱] -- سوره بقرة ايت ۱۸۷-

[۱]سوره الانبياء آيت [۲٦:۷۱]
۲- سوره شعراء آيت [۲۱:٥۲]
[۳] سوره طه آيت [۲۰:۹۱]
[٤] سوره بقره آيت ۱۲٥-
[٥]-- الأعراف :۱۳۸

(قَالُوا لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَامُوسَى)[1]

ترجمه : ولی آنها گفتند: ما همچنان گرد آن می‌گردیم و به پرستش گوساله ادامه می‌دهیم، تا موسی به سوی ما بازگردد

(وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ)[2] ترجمه ما به ابراهیم و اسماعیل امر کردیم که: خانه مرا برای طواف‌کنندگان و مجاوران اعتکاف کننده گان و رکوع‌کنندگان و سجده‌کنندگان، پاک و پاکیزه کنید.

(یعکفون علی أصنام لهم)[3]ترجمه: گرد بت های خود نشسته بودن.

سوال۳ – آیا ذکر لفظ وموضوع اعتکاف در احادیث آمده یا خیر؟

جواب – بلی لفظ اعتکاف در احادیث صحیح ذکرشده که در صفحات بعد بیان می شود . که شخص رسول اکرم صلوات الله علیه با ازواج مطهرات خود اعتکاف می نشست.

سوال٤ – آیا امت های گذشته به اعتکاف عادت داشتن و یا خیر؟

جواب – با توجه به آیه ۱۲۵ سوره بقره، می توان نتیجه گرفت که اعتکاف عملی بوده که در شریعت ابراهیم از مناسک و عبادات الهی محسوب می شده و پیروان ایشان به این عمل مبادرت می ورزیدند، لذا ابراهیم و اسماعیل علیهماالسلام از طرف خداوند مؤظف شده بودند تا محیط لازم را برای برپایی این مراسم مهیا سازند. واگذاری این مسؤولیت خطیر به آنها، گواه بزرگی بر اهمیت عباداتی چون حج، اعتکاف و نماز در پیشگاه خداوند است.

موسی صلی الله علیه وسلم با آن که مسؤولیت سنگین رهبری و هدایت امت را به دوش داشت، برای مدت زمانی آنان را ترک و برای خلوت با محبوب خویش به خلوتگاه کوه طور شتافت. او در پاسخ به پرسش خداوند که فرمود: چرا قوم خود را رها کردی و با عجله به سوی ما شتافتی؟ عرض کرد: پروردگارا! به سوی تو آمدم تا از من راضی شوی.[1]

بیت المقدس از مکان هایی بود که همواره عده زیادی از انسانها، برای اعتکاف در آن گرد می آمدند و به راز و نیاز با پروردگار خویش مشغول می شدند. بزرگ این گروه، زکریا صلی الله علیه

---

[1] ـ سوره طه آیت :۸۳و ۸٤

وسلم بود و از جمله کسانی که در امر اعتکاف سرپرستی می نمود مریم (علیه السلام) است. قرآن در این باره می فرماید: (وَ كَفَّلَها زَكَريا كُلَّما دَخَلَ عَلَيها زَكَريا المِحرابَ وَجَدَ عِندَها رِزقاً) ترجمه: [1] (کفالت او) مریم (را زکریا بر عهده گرفت و هر زمان که به محل عبادت او می رفت برای او غذایی مهیا می دید. حضرت مریم عیه السلام نیز در خلوت گاه رفته و از نوع اعتکاف مستفید می گردید.

طبق روایات صحیح وثقه در دوران جاهلیت هم عملی به عنوان اعتکاف در میان مردم عرب رایج بوده است و مردم توسط این عمل به خدای خود تقرب می جسته اند.

همچنان بعضی از اجداد پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم از پیروان دین حنیف به شمار می روند. اعتکاف در غارها و بیابانها و کوهها، به عده ای از این حنفاء نسبت داده شده است. آنان در جاهای خلوتی که از مردم دور بود به اعتکاف پرداخته و خود را در آن محبوس می کردند و جز برای نیازهای شدید و ضروری، از آن خارج نمی شدند و در آن اماکن به عبادت و تأمل و تفکر در هستی پرداخته و در جستجوی راستی و

---

[1] -- سوره (عمران آیات ۳۷

حقیقت بودند. آنها در آن اماکن خاموش و آرام مثل غار حراء، به عبادت مشغول می شدند. پیامبر صلی الله علیه وسلم نیز مانند خود بر دین حنیف یعنی دین حضرت ابراهیم صلی الله علیه وسلم بود و عبادات متداول آن دین و از جمله اعتکاف را برپا می داشت. قبل از بعثت محمد صلی الله علیه و سلم نیز غار حراء را محل عبادت و راز و نیاز خود برگزیده بود. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیز به اعتکاف در آن مکان مشغول می شدند و در اندیشه سرنوشت بشریت فرو می رفتند.

سوال٥-حکمت اعتکاف چیست؟

جواب – اعتکاف طوریکه از معنای لغوی آن معلوم است رفتن در خلوت گاه، تنها شدن و مکث کردن در جای مخصوص را گفته می شود. اعتکاف از خود اسرا ر و رمزهای دارد، که بعضی آنها را میدانیم ودرک می کینم و بعضی آنها فوق درک و استعداد بشریت است: از جمله.

- انسان از خود خالق دارد باید لحظاتی را با خالق خود جهت رفع درجات خود، جهت ارتقای ظرفیت شخصیت، جهت محو تمام خطائی های نفس اماره بالسوء سپری نماید.

- عشق و محبت یکی از اجزا و ارکان مهم خدا پرستی بوده روی همین علت در تمام عصور و زمانه ها مردم متدین روی خود را به اعتکاف گردانیده، و اعتکاف را یکی از وسائل ربط و نقطه وصل خود با الله واقعی میدانند. زیرا محبت غریزه موهوبه الهی بوده باید اشباع شود. اشباع چنین محبت فوق الاسباب جز توسط اعتکاف و رفتن در خلوت گاه که آن هم مساجدالله بوده باشد. راه دیگری در عالم وجود ندارد.
- راز نیاز، نیایش، تضرع، احساس شکستگی، که اساس عبودیت را تشکیل میدهد و مومن را به اوج تعالی بندهجگی میرساند. بجز توسط اعتکاف که تنها بودن در خلوت گاهی مقدس می باشد راه دیگری وجود ندارد.
- ادامه دادن به تفکر وتدبر، که در حقیت مغز دین و اساس شریعت را تشکیل میدهد و مزاحمتی در قبال وجود نداشته باشد. جز توسط اعتکاف وسیله ی دیگری موجود نخواهد بود.
- تمام عبادات فرض بخاطر اینکه بحضور الله جلت عظمته خوبتر تقدیم شود. نقائص آن جبران گردد. شریعت اسلام سنت ها را

مشـورع گردانیـنده اسـت. طوریکـه در فلسـفه سـنت هـا مـی خـوانیم کـه سـنت هـا متـمم و مکمـل فـرائض مـی باشـند. روی همین علـت اعتکـاف در مقطـع اخیـر رمضـان مشـروع شـده اسـت، کـه بنـده الله توسـط اعتکـاف روزه رمضـان را خوبتر و بهتر تقدیم نماید[۱].

- اعتکـاف در حقیقـت تمثیلـی از خانـه قبـر مـی باشـد. طوریکـه انسـان در قبـر تنهـا بـوده، هـیچ کسـی بـه ایـن شـخص رابـط ی نـدارد. معتکـف هـم بـا شخصـی دیگـری رابطـه نداشـته و شـب روز خـود را در حالـت خلـوت و تنهـائی بـه سـر مـی بـرد. بنـابر روایـت حـدیث یـاد کـردن مـرگ و قبـر یکـی از اسـباب تنـویر قلـب و قبـر، تقویه و صفائی ایمان می شود.
- اعتکفـاف گرچـه عبـادت سـنت مـی باشـد، امـا از اینکـه در مقطـع زمـانی نهایـت پـر ارزش واقـع اسـت. خاصـیت عمـل فرضـی را از حیـث تـأثیر گرفتـه، صـد هـا خطـائی، گنـاهان و لغـزش هـا و اشتباهات را از بین می برد.
- مـاه رمضـان مـاه توبـه واسـتغفار اسـت، پـس بهتـرین وقـت توبـه اسـتغفار وقـت خلـوت و تنهائی می باشد، که حالت اعتکاف است.

---

[۱] ـ شرح فتح القدیر ج-۲-ص ۳۹٤

- حالت اعتکاف در حقیقت قطع کردن از غیرالله و وصل شدن به الله است. روی همین دلیل به معتکف اجازه انجام کارهای دنیوی نبوده واگر انجام دهد اعتکاف آن فاسد می شود. هم چنان تمام انبیاء و اولیاء بیشتر به اعتکاف معتقد و پابند بودند.
- در اعتکاف عظمت و وسعت رحمت حق تعالی معلوم می شود. زیرا خداوند بزرگ نیت عفو بخشش تمام بنده گان خود را دارد. زیرا در ماه مبارک رمضان خداوند بزرگ چندین عبادت را مانند روزه، تراویح، زنده داری شب های قدر، صدقه فطر، اعتکاف و بالآخره ادای نماز های عید، مشروع گردانیده است. اگر بنده از مسیر عفو منحرف و یا کمبود شود، وسلیه عفو دیگری برایش برابر خواهد شد که مورد عفو و بخشش ذات رحیم و غفور قرار بگیرد. مانند رسیدن در یک نقطه و مکانی که بیشتر سرک ها به وی منتهی شده باشد، مثل مسافر که راه را گم نخواهد کرد حتماً به نقطه هدف وصل می شود.
- از همه مهمتر جهت دادن قلب به الی الله و قطع نمودن آن از غیر الله، بجز به اعتکاف وخلوت که شب در قیام وروز در روزه

باشد. به عبادت دیگری خیلی دشوار خواهد بود. یعنی اعتکاف توجیه کننده قلب بسوی رب است. خلاصه میتوان گفت که اعتکاف، وسیله ارتباط و انس با خالق جهان است.

- خالی بودن معده وگرسنگی در رمضان توأم با خالی بودن قلب از غیرالله خود این صفت نبوت وولایت است. اعتکاف، عاشقان را به طواف حریم الهی می‌برد. اعتکاف، انقطاع از غیر به سوی خداست. اعتکاف، در کویِ ولایت، وقوف پیدا کردن و در نهان‌خانه دل، با حق سخن گفتن است. اعتکاف، دفتر دل را گشودن و از اسرار غیبی آن آگاه شدن است. اعتکاف، به حساب خویش رسیدگی کردن پیش از حلول یوم تُبلی السرائر است. در اعتکاف، خانه دل از اغیار تهی شده، نور محبت خدا جایگزین می‌شود. اعتکاف، فصلی برای گریستن و موسمی برای بارش رحمت و زدودن آلودگی‌های گناه است. اعتکاف، بهاری برای از نو رستن و شکفتن شکوفه‌های فطرت است. اعتکاف، مجالی برای انس با خداست و مقدمه شهود ربّ و وصول به محضر ذات اوست. اعتکاف، آینه‌ای است برای پیراستن جان و صفا بخشیدن به روح

و تطهیر صحیفه اعمال است. اعتکاف، توفیقی است برای نشستن بر سر خوان لطف و مائده خداوند و لذت بردن از راز و نیاز و مناجات با او است.

سوال٦ – اگر در مورد فضیلت اعتکاف روشنی انداخته شود، بهتر خواهد بود.

جواب- احادیث نبوی در مورد خوب روشنی انداخته وفضیلت را بیان می کند.

(عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتَكَفَ أَوَّلَ سَنَةٍ الْعَشْرَ الْأُوَلَ، ثُمَّ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْوُسْطَى، ثُمَّ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ وَقَالَ " : إِنِّي رَأَيْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِيهَا فَأُنْسِيتُهَا ." فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ فِيهِنَّ حَتَّى تُوُفِّيَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)[1].

ترجمه: ام سلمة رضی الله عنها میگوید : پیامبر صلی الله علیه وسلم در ابتدا در ده اول رمضان در ده وسط رمضان بعداً در ده اخیر رمضان اعتکاف نشست. و فرمود: من شب قدر را دیدم ولی از نزدم فراموش کرده شد. رسول کریم بعد از آن همیشه در ده اخیر رمضان الی رحلتش اعتکاف می نشست.

---

[1] -- مجمع الزوايد ومنبع الفوايد . باب الاعتكاف ج-٣ص١٧٨ و أحمد ٢٨١/٢(٧٧٧١) التِّرمِذي" . ٧٩٠ رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْكَبِيرِ، وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ.

(عن عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ .ثُمَّ اعْتَكَفْنَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ).[١]

ترجمه : عائشه رضی الله عنها می گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم در ده اخیر رمضان الی رحلت و وفاتش اعتکاف می نشست. بعد از رحلت وی، ازواج مطهرات اعتکاف می نشستند.

(عن عائشة رضی الله عنها عن النبی صل الله علیه وسلم من اعتکف إیمانا و احتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه)[٢]

ترجمه: از عائشه رضی الله عنها روایت شده که رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرموده: هر شخصیکه از روی ایمان واخلاص اعتکاف نشسته باشد. خداوند بزرگ گناهان ماتقدم وگذشته وی را می بخشد. عبد الله ابن عمر أنه قَالَ حق (عَلَى الله) -عَزَّ وَجَلَّ - من عكف نَفسه فِي الْمَسْجِدبعد الْمغرب إِلَى الْعشَاء لَا يتَكَلَّم إِلَّا (بقرآن) أَو دُعَاء ، أَو

---

[١] --رواه البُخَارِي" ١/١٧١(٦٦٩) و ١/٢١٢(٨٣٦)

[٢] -- رواه البُخَارِي" ١/١٧١(٦٦٩) و ١/٢١٢(٨٣٦)

صَلَاة أَنيُبْنَى لَهُ(قصران) فِي الْجنَّة عرض كل قصر (مِنْهُمَا) مائَة عَام [1] .

ترجمه : عبدا لله بن عمر رضی الله عنهما میگوید: کسیکه بعد از نماز مغرب الی نماز عشاء نفس خود را در مسجد بند نماید و عملی را انجام ندهد مگر تلاوت قرآن، نماز نفل ویا دعا، خداوند برایش در جنت دو قصر میسازد که عرض هر قصر مانند مسافه صد سال می باشد.

از مجموع احادیث فعلی و قولی چنین برداشت می شود که پیامبر علیه الصلاة والسلام در زندگی بعد از نبوت اش به اعتکاف رغبت داشته و اعتکاف را ترک نکرده و اگر بنابر معذرت ترک شده قضائی نیت کرده و بجا آورده است. اما اینکه مقدار ثواب آن بچه اندازه بوده، در حدیث صحیح چیزی توضیح داده نشده است. ولی گفته میتوانیم که اعتکاف موجب تقرب به ذات رب العالمین، سبب محو تقصیرات و گناهان، وسلیه بلندشدن درجات نزد خالق کون مکان، سبب روشنی قلب و قبرتاریک انسان و سبب شفاعت رحمت للعالمیان خواهدشد.

[1] -- قال الشيخ الألباني : (ضعيف) انظر حديث رقم : ٥٤٥٢ في ضعيف الجامع والبدر المنير فی تخريج الاثارج-٥-ص٧٧٠

اقسام اعتکاف

سوال۷- اعتکاف به چند قسم است؟

جواب- به طور کلی اعتکاف به سه دسته تقسیم می شود:

۱. اعتکاف واجب: این اعتکاف در صورتی است که شخصی اداء آن را نذر کرده و برای خود لازم گرداند.
۲. اعتکاف سنت: این اعتکاف فقط در ده روز آخر ماه مبارک رمضان بوده و اداء ی آن، نزد تعدادی سنت زوائد و به عقیده بعضی سنت مؤکده می باشد.
۳. اعتکاف مستحب: این اعتکاف در غیر از دو مورد فوق بوده و کمترین حد آن، یک لحظه می باشد.

اما در اعتکاف واجب وجوب آن به اساس نیت معتکف می باشد. اعتکاف سنت مؤکده طبق سنت درنگ کردن در بیست اخیر رمضان است.

هم چنان روزه در اعتکاف سنت؛ شرط بوده، بدون گرفتن روزه، اعتکاف صحیح نمی باشد.

اما در دو اعتکاف دیگری شرط نیست، مگر اینکه نذر کننده شرط را بگذارد[1].

سوال۸ – آیا شما در مورد اعتکاف نذری دلیل شرعی دارید؟

جواب –بلی حدیث شریف است:

(أَن عمر بن الْخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْه قَالَ : "يَا رَسُول الله ، إِنِّي نذرت فِي الْجَاهِلِيَّة أَن أعتكف لَيْلَة فِي الْمَسْجِد الْحَرَام ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم أوف بِنَذْرِك). [2]

ترجمه : امیر مومنین عمر رضی الله عنه به حضور رسول کریم صلی الله علیه وسلم عرض نمود، که من در زمان جاهلیت نذر کرده بودم که شبی را در مسجد حرام به نیت اعتکاف سپری نمایم. پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: به نذر خود وفا کن.

از حدیث شریف هم اعتکاف نذری و هم اعتکاف مستحب ثابت می شود که اعتکاف یک روز هم می باشد.

---

[1] -- شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹- المحیط ج-۲-ص ۴۰۵- البدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳-

[2] --رواه «صَحِيح البُخَارِيّ» (٤ / ٣٢١ - ٣٢٢ رقم ٢٠٣٢) و «صَحِيح مُسلم» (٣ / ١٢٧٧ - ١٢٧٨ رقم ١٦٥٦)

حکم اعتکاف

سوال۹- حکم اعتکاف چیست؟
جواب – در مذهب ما اعتکاف اگر نذری نباشد سنت موکد است (الاعتکاف سنة مؤکدة).
صاحب کتاب الاختیار می گوید، اعتکاف سنت موکد است.[1]
ابن عابدین میگوید: سنت مشروع وجائز است(الاعتکاف سنة مشروعة)[2]
سوال۱۰ – ما قبلاً شنیده بودیم که اعتکاف سنت کفای است. یعنی اگر یک نفر در مسجد معتکف باشد کفایت می کند، آیا این درست است؟
جواب – از بعضی روایات فقه حنفی همان طور معلوم می شود که حد اقل در یک مسجد نشستن یک نفر ضروری وحتمی است. اما از احادیث وسائر روایت های فقه حنفی سنت مؤکد بودن اعتکاف بالای هر فرد مسلمان روزه گیر ، ثابت می شود. طوریکه بزرگان مذهب احناف تصریح کرده اند[3].

---

[1] -- الاختیار ج- ۲- ۳٦۸
[2] -- حاشیة ابن عابدین ج- ٥- ص ۲٤٥
[3] -- شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹- المحیط ج-۲-ص ٤۰٥- البدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳-

ارکان و شروط اعتکاف

سوال١١ – اعتکاف چند رکن دارد؟
جواب- اعتکاف یک رکن دارد.
سوال١٢ – اگر لطف نموده واضح سازید؟
جواب – کاسانی صاحب کتاب البدایع می گوید: رکن اعتکاف فقط موجویدت واقامت انسان معتکف در مسجد است. (فَرُكْنُ الِاعْتِكَافِ هو اللُّبْثُ وَالْإِقَامَةُ)[١] یعنی یک رکن دارد که آن عبارت ازمکث معتکف در مسجد میباشد. ویا عدم خروج معتکف از مسجد است.
سوال١٣ – منظور از رکن چیست؟
جواب – رکن اساس موضوع را گفته می شود. به وجود رکن موجود؛ و به عدم آن عدم. مانند: اینکه انسان بدون قلب به زندگی خود ادامه داده نمی تواند موجودیت مسجد برای مردان رکن و اساس است. از عبارت فوق معلوم می شود که اعتکاف دو رکن داشته باشد. یکی حضور دوم نفس مسجد، تعبیر فرق می کند ولی مهم سپری کردن وقت در مسجد است.

[١] -- البدایع والصنائع ج٢--١٢٣

سوال۱٤ – فرق در بین رکن وشرط چیست؟
جواب –رکن وشرط از نگاه لغت و اصطلاح فرق دارند. شرط علامه و نشانه اما رکن جهت و یک جانب قوی را گفته می شود. طوریکه خداوند بزرگ فرموده:
(فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا)[۱] ترجمه : آیا آنها کافران (جز این انتظاری دارند که قیامت ناگهان فرا رسد) آنگاه ایمان آورند، در حالیکه هم‌اکنون نشانه‌های آن آمده است.
اما فرق آن در اصطلاح، شرط جز خارجی وجدا از عمل میباشد. مانند وضو شرط نماز است اما رکن داخل عمل می باشد. و یا مانند سجده در نماز. اما از حیث تأثیر آنها در عمل. اگر هر یک از شرط ورکن در عملی مفقود بوده و نباشد. همان عمل فاسد وباطل می شود.
سوال۱٤ – شرائط اعتکاف را واضح سازید؟
جواب – شرائط اعتکاف دو نوع است کدام یک را میخواهید؟
سوال۱٥ – هردو نوع شرط را نام بگیرید؟
جواب – شرط صحت وشرط وجوب.
سوال۱٦ معنای شرط وجوب و صحت چیست؟

---

[۱] -- سوره محمد آیت ۱۸

جواب –شرط وجوب عبارت از شرطی است که بالای آن مکلفیت دینی نمی باشد. مانند بلوغ شرط اعتکاف است. یعنی تازمانیکه شخصی جوان نباشد بالایش اعتکاف نشستن نیست. اما اگر اعتکاف نشست برایش ثواب داده می شود وعمل آن صحیح است. ولی شرط صحت اگر تکمیل نشود عمل صحیح نیست و ثواب داده نمی شود. مانند داشتن روزه ونیت در اعتکاف. کسیکه بدون روزه اعتکاف نشسته باشد شرط صحت اعتکاف فوت شده ثواب ندارد.

سوال ١٧ – شرائط صحت اعتکاف کدام ها اند؟

جواب – شرائط صحت اعتکاف عبارت اند:

١. اسلام- اعتکاف غیر مومن صحیح نیست.[1]
٢. داشتن نیت.
٣. داشتن روزه است
٤. صحت بودن از مریضی زنانه اگر زن نیت اعتکاف را داشته باشد مریض شود اعتکاف وی باطل می شود.
٥. ده روز اخیر رمضان.
٦. مکث و درنگ کردن وعدم خروج بدون عذر از مکان اعتکاف. برابر است که مسجد باشد

[1] -- المحیط ج-٢-ص ٤٠٦- شـرح فتح القدیر ج-٢ص ٣٩٠ بدائع الصـنائع ج-٢ص٢٧٤

ویا برای خانم های خانه واتاق مشخص که به ادای نماز مشخص شده باشد[۱].

سوال۱۸ –آیا شما در مورد شرائط صحت دلیل شرعی دارید؟

جواب –بلی دلیل شرط بودن اسلام در قبول شدن همه عبادات:

۱. قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَاإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا)[۲]

ترجمه: بگو، من فقط بشری هستم مثل شما، امتیازم این است که به من وحی می‌شود که تنها معبودتان معبود یگانه است؛ پس هر که به لقای پروردگارش امید دارد، باید کاری شایسته انجام دهد، و هیچ کس را در عبادت پروردگارش شریک قرار ندهد.) اگر شریک قرار داد و یا منکر معبود حقیقی شد هیچ عبادت وی قبول نیست.

سوال۱۹ – اگر کسی در جریان اعتکاف کافر شود چه حکم دارد؟

جواب – اعتکاف آن فاسد می شود.

سوال۴۸۹ – دلیل داشتن نیت را بیان دارید؟

---

[۱] -- المحیط ج-۲-ص ٤٠٦- شرح فتح القدیر ج-۲ص ۳۹۰
[۲] --- سوره کهف آیت [۱۸:۱۱۰]

جواب- دلیل واضح است که هیچ عمل بدون نیت صحیح نیست. طوریکه پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است. (إنما الاعمال بالنیات) همه اعمال مربوط به نیت است.

سوال۱۹ -اگر کسی نیت اعتکاف را نکرده باشد اعتکاف وی صحیح است؟

جواب -نخیر، بدون نیت عبادت و تقرب صحیح نمی شود.

سوال۲۰اگر نیت معتکف در جریان اعتکاف تغییر نمود، چه حکم دارد؟

جواب - اعتکاف وی فاسد می شود، نشستن وی اعتبار ندارد.

سوال۲۱- دلیل داشتن روزه را در اعتکاف توضیح دهید؟[1]

جواب -دلیل شرط بودن روزه در اعتکاف موجودیت حدیث است:

(عَن عَائِشَةَ أَن نَبِي الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم قَالَ لَا اعْتِكَافَ إِلَّا بصيام) في رواية عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ : لَا اعْتِكَافَ إلَّا بِصَوْمٍ)[2]

حدیث مذکور را تعدادی مرفوع و تعدادی موقوف روایت نموده اند.

---

[1] -- شرح فتح القدیر ج-۲ص ۳۹۰ المحیط ج-۲-ص ٤٠٦-

[2] ---رواه الدارقطني: ص ۲٤٧، والبيهقي: ص ۳۱۷ ج ٤.

مفهوم وترجمه: نیست اعتکاف مگر به داشتن روزه.
حدیث شریف اگر موقوف ویا مرفوع باشد در مذهب حنفی بنابر قاعده فقهی قابل استدلال بوده وحجت است.

سوال۲۲ – اگر کسی در حالت اعتکاف روزه خود را قصداً بخورد و نقض کند چه حکم دارد؟
جواب –روزه و اعتکاف وی فاسد می شود.

سوال۲۳ –درست است که روزه آن باطل شد اعتکاف وی چرا باطل شود؟
جواب – بخاطریکه اعتکاف سنت مربوط به روزه فرضی است .اگر روزه فاسد شود اعتکاف وی نیز هم فاسد می شود.

سوال۲٤ – اگر کسی بنابر معذرت مرض، سفر وغیره امور شرعی روزه خود را بخورد آیا اعتکاف وی نیز فاسد می شود؟
جواب – بلی به مجرد خوردن روزه که به اساس معذرت های شرعی باشد و یا بدون معذرت، اعتکاف نیز باطل می شود. بخاطریکه روزه در مذهب حنفی شرط صحت اعتکاف می باشد.

سوال۲٥ – اگر خانم ها در رمضان مریض شوند، در حالیکه اعتکاف نشسته باشند چه باید کند؟
جواب –روزه واعتکاف آن باطل شد.

سوال ۲٦ – خانم به اساس دستور شریعت روزه خود را قضائی می گیرد، پس با اعتکاف چه باید کند؟

جواب – قضائی روزه به اتفاق بالایش است، اما قضائی اعتکاف اختلافی است.

سوال ۲۷ انسان معذور که روزه گرفته نتواند، اعتکاف نشسته میتواند؟

جواب – نخیر، اعتکاف سنت را انجام داده نمی تواند.[۱]

سوال۲۸ – زنان مریض طبیعی حق نشستن اعتکاف دارند ویا خیر؟

جواب – نخیر، نشسته نمی تواند واگر نشسته باشند مریض شوند اعتکاف آنها باطل می شود.

سوال –۲۹ اگر در وقت مریضی توسط دواء مرض را به تعویق اندازند چه حکم دارد؟

جواب – مشکل نیست مادامیکه مریض نشوند اعتکاف وروزه آنها صحیح است.

سوال۳۰ – اگر یک روز قبل از عید برای معتکف خانم مریضی بیاید چه حکم دارد؟

جواب – اعتکاف وی باطل می شود.

سوال ۳۱ –چرا اعتکاف خانم بعد از مریضی فاسد شود ؟

---

[۱] --- شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹-- البدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳- المحیط ج-۲-ص ٤۰۵

جواب- **نگاه کن به حدیث شریف.**

حديث أبي سعيد الخدري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: (أليس إذا حاضت لم تصل ولم تصم)[1]

ترجمه : پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده: وقتیکه زن مریض ماهانه می شود، نماز نمی خواند وروزه گرفته نمی تواند. اعتکاف هم مانند نماز وروزه عبادت است بدون طهارت از مریضی طبیعی اعتکاف وی صحیح نمی شود.

سوال۳۲ – اگر خانمی تقریبا هشت روزه اعتکاف نشست ولی قبل از عید مریض شده هیچ مستحق ثواب نمی شود؟

جواب –حتما ثواب دارد بلکه تمام ثواب را خداوند بخاطر نیتش برایش میدهد ،ولی نفس اعتکاف فاسد شد.

سوال۳۳ -دلیل ده اخیر رمضان المبارک رابه اعتکاف واضح سازید

جواب–حدیث شریف است:

(عن عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

[1] ---رواه البخاري (٣٠٤) ، وسلم (٧٩) .

كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ .ثُمَّ اعْتَكَفْنَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ).[۱]

ترجمه :عائشه رضی الله عنها می گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم در ده اخیر رمضان الی رحلت و وفاتش اعتکاف می نشست. بعد از رحلت وی، ازواج مطهرات اعتکاف می نشستند.

سوال۳٤ – اگر شخصی بدون ده اخیر رمضان به اعتکاف نشسته باشد چه حکم دارد ؟

جواب – اعتکاف وی یا نذری است ویا اعتکاف مستحب. اعتکاف سنت نیست.

سوال۳٥ – چرا اعتکاف سنت نیست ؟

جواب – بخاطریکه اعتکاف سنت یکی از شرائط مهم آن داشتن روزه و ده اخیر ماه رمضان است.

سوال۳٦ - گر شخصی در هشت اخیر رمضان اعتکاف نشسته باشد درست است ؟

جواب – نخیر، اعتکاف سنت همان تکمیل کردن ده اخیر رمضان میباشد.

سوال۳۷ – آیا نشستن هشت روز وکم تر از آن ثواب دارد ؟

---

[۱] -- رواه البُخَارِي" ۱/۱۷۱(٦٦۹) و ۱/۲۱۲(۸۳٦)

جواب - بلی ثواب دارد ا زجمله اعتکاف مستحب بوده. نه اعتکاف مطابق به سنت عملی.

سوال۳۸ - اعتکاف سنت عملی کدام است ؟

جواب - نشتن در مسجد جامع ؛در ده اخیر ماه مبارک رمضان در حالیکه نیت اعتکاف و روزه هم داشته باشد .

سوال-۳۹ دلیل عدم خروج معتکف از مکان اعتکاف چیست؟ .

جواب- حدیث شریف است .

عن عائشة رضي الله عنها أنها قالت (السنةعلى المعتكف ألا يعود مريضاً، و لا يشهد جنازة ، و لايمس امرأة، ولايباشرها، ولايخرج لحاجة إلا لمالا بد منه).[1]

ترجمه : عائشه رضی الله عنها می فرماید: از سنت های اعتکاف عدم خروج معتکف از محل اعتکاف بوده؛ که مریض را عیادت، در جنازه شرکت، با همسر خود مجامعت ویا هر گونه نزدیکی کرده نمی تواند. همچنان خارج نمی شود مگر به ضرورت جدی که بدون آن ممکن نباشد.

وعنها- أيضاً -رضي الله عنها قالت: (كَانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لا يَدْخُلُ البَيتَ إلا

[1] -- رواه بو داود (٢٤٧٣)

لحَاجَةٍ إِذَا كَانَ مُعْتَكِفاً»، وفي رواية» :إلا لحَاجَةِ الإنْسَانِ).[١]

ترجمه : عائشه رضی الله عنها می گوید: که پیامبر صلی الله علیه وسلم درحالت اعتکاف وارد خانه نمی شد مگرجهت رفع ضرورت انسانی.

سوال٤٠ – اگر معتکف نصف روز ویا کمتر از آن از اعتکاف خود خارج شد، چه حکم دارد؟

جواب – اعتکاف وی باطل می شود.

سوال٤١ – اگر معتکف مدت یکساعت مصروف خرید وفروش تجارت شد چه حکم دارد ؟

جواب – اعتکاف وی باطل میشود.

سوال٤٢ – اگر معتکف مصروف اعمال ناشایسته وحرام شده چه حکم دارد ؟

جواب – اعتکاف وی باطل می شود.

سوال٤٣ – آیا معتکف لباس وجسم خود را شسته میتواند؟

جواب – در غسل کردن هیچ مشکلی نیست ولی در شستن لباس اگر کسی نداشته باشد، جواز دارد .

سوال٤٤- آیا معتکف در خانه جهت رفع ضرورت انسانی بدون هیچ گونه لمس همسر خود آمده میتواند؟

---

[١] --رواه البخاري في: ٣٣ كتاب الاعتكاف: ٣ باب لا يدخل البيت إلا لحاجة

جواب- بلی میتواند که خانه نزدیک مسجد بوده باشد وبدون آمدن مشکل حل نشود .

سوال -٤٥ معتکف از کدام اعمال در حالت اعتکاف منع است ؟

جواب - از تمام محرمات ؛مکروهات؛ اعمال ومصروفیت های دنیوی، ازجماع ومقدمات جماع .

سوال٤٦- اگرمعتکف مرتگب عمل حرام شود چه حکم دارد ؟

جواب - گناه گار شده واعتکاف آن هم باطل است.

سوال٤٧ - اگر باهمسر خود بدون معاشرت نزدیکی کند مانند ماچ کردن ولمس نمودن چه حکم دارد ؟

جواب - اعتکاف وی باطل میشود.

سوال٤٨ - آیا مطلق صحبت کردن با همسر در حالت اعتکاف جواز ندارد ؟

جواب - بلی جواز دارد عائشه رضی الله سرپامبر صلی الله علیه وسلم را در حالیکه معتکف بودشسته است[1] .

سوال٤٩ - اگر خانمی د رحالت اعتکاف آشپزی کندچه حکم دارد ؟

---

[1] -- شرح فتح القدير ج-٢-ص٣٩٢- المحيط ج-٢-ص ٤٠٧- البدائع الصنائع ج-٢-ص-٢٧٣-

جواب – مخالف روش اعتکفا است درست نیست.
سوال۵۰ – اگر یک مرتبه باشد و به وقت کم؟
جواب – اگر در وقت کم تر بوده باشد ویک مرتبه انشاء الله مشکل نخواهد بود.
سوال۵۱ – آیا دختران جوان اعتکاف نشسته می توانند؟
جواب – بلی هر مومن مسلمان که عاقل بالغ باشد اعتکاف نشسته میتواند.
سوال ۵۲– آیا خانم ها در اتاق مشترک که دیگران هم زندگی کنند اعتکاف نشسته می توانند؟
جواب – نخیر، باید اتاق متعکف از دیگران جداوقبلا جای نماز باشد.
سوال۵۳ – اگر خانمی اتاق خاص برنماز نداشته باشد اعتکاف وی در هر اتاق جواز دارد؟
جواب – فقها برای مردان یکی از شروط اعتکاف مسجد را میدانند. همچنان اگر زنان در منزل خود اتاق خاص بر نماز نداشته باشند. در هر مکان اعتکاف جواز ندارد.
(وَلَيْسَ لها أَنْ تَعْتَكِفَ في غَيْرِ مَوْضِعِ صَلَاتِهَا من بَيْتِهَا وَإِنْ لم يَكُنْ فيه مَسْجِدٌ لَا يَجُوزُ لها الِاعْتِكَافُ فيه).[1]

---

[1] -- التبين الحقايق شرح كنز الدقائق باب الاعتكاف ج-١ص٣٥٠- المبسوط ج، ص١٣٢

برای زنان اعتکاف در محلی که بر نماز تخصیص نداده باشند. نشستن اعتکاف مناسب نیست. بلکه اگر مسجد خاص در خانه نباشد، اعتکاف جواز ندارد .

سوال٥٤ - یعنی ضرور است که زنان در منزل خود مکان خاص را بر نماز تخصیص دهند؟

جواب- بلی چنین عمل جدی است.

سوال٥٥ - معتکف بر تشناب، غسل کردن، تبدیل کردن لباس، غذا آوردن در خانه خود برود چه حکم دارد؟

جواب - اگر خانه وی نزدیک مسجد باشد و مشکل فوق از طریق دیگری حل نشود جواز دارد؟

سوال٥٦ - آیا معتکف در جنازه حاضر شده میتواند.

جواب - اگر ادای نماز جنازه داخل مسجد باشد بلی .ولی جنازه را الی مقبره تعقیب کرده نمی تواند.

سوال٥٧ - آیا معتکف در مسجد دیگری بر نماز جمعه رفته می تواند؟

جواب - اگر مسجد دیگری نزدیک باشد بقدر اندازه نماز جمعه میتواند که وقت کم را بگیرید.

سوال٥٨ - آیا معتکف عطر استعمال کرده می تواند؟

جواب - بلی منع آن در شریعت وجود ندارد.

سوال۵۹ – معتکف استراحت کرده می تواند؟
جواب – بلی.
سوال٦٠ – معتکف اکثر شب وروز را به خواب سپری کند چه حکم دارد؟
جواب – اعتکاف وی صحیح است ولی از ثوابش کاسته می شود.
سوال٦١ – معتکف کدام عبادت هارا بیشتر انجام دهد؟
جواب – انجام هر نوع عبادت که میسر شود؛ عبادت بوده وانسان مستحق ثواب می شود.
سوال٦٢ – طوریکه معلوم است هر نوع عبادت وقت وموسم دارد؟
جواب – بلی موسم عبادت در وقت اعتکاف همانا، نماز های نفل، تلاوت قرآن، ذکر، تعلیم وتعلم، تفکر تدبر، امر به معروف ونهی از منکر، جستجوی شب قدر وکثرت دعا.
سوال٦٣ – اگر بالای متعکف غسل واجب شود، اعتکافش باطل نمی شود؟
جواب – اگر سبب غسل قصدی باشد فاسد می شود، اگر قصدی نباشد باطل نمی شود.
سوال٦٤– شرائط وجوب اعتکاف چند وکدام ها اند؟
جواب –شرط وجوب اعتکاف عبارت انداز:
۱. بلوغ

۲. عقل
۳. اقامت
٤. حریت : یعنی بالای اشخاص غیر عاقل غیر بالغ، مسافر و غلام عبادت اعتکاف واجب نیست. اما اگر انجام دهند. عبادت ایشان قبول بوده و مستحق اجر ثواب می شوند.

سوال٦٥ –آیا تمام این شروط و ارکان مربوط به تمام اقسام اعتکاف است؟

جواب- بلی، شرائط فوق مربوط به تمام انواع اعتکاف می باشد. مگر بعضی احکام اعتکاف واجب متعلق به نذر کننده است و بعضی اعتکاف مستحب بازهم مربوط به معتکف می باشد که به چه ترتیب وچند روز و در کجا باید مکث و درنگ نماید.

سوال٦٧ – مکان بهتر برای اعتکاف، اعتکاف کننده گان کجا باید باشد؟

جواب – بهترین مکان اعتکاف سه مسجد جهان اسلام است:

۱. مسجد الحرام
۲. مسجد نبوی
۳. ومسجد بیت المقدس

سوال٦٨ –آیا شما در مورد فضیلت این مساجد دلیل دارید؟

جواب –بلی حدیث شریف است:
(لا اعتکاف إلا فی المساجد الثلاثة)[١] یعنی اعتکافی نیست مگر در سه مسجد، مسجد الحرام، مسجد النبی و مسجد الاقصی.
سوال٦٩ – از حدیث شریف معلوم می شود که غیر در سه مسجد مذکور در سائر مساجد اعتکاف صحیح نمی شود.
جواب – بلی بعضی ها چنین برداشت کرده بودند. ولی منظور از حدیث شریف فضیلت این مساجد می باشد نه عدم صحت به سایر مساجد.
سوال٧٠ –آیا در مورد کدام دلیل شرعی وجود دارد؟
جواب –الله متعال در قرآن فرموده است:
(وَلا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ)ترجمه: یعنی در حالیکه در مساجد معتکف هستید با خانمهای تان همبستری و جماع ننمایید.
از مفهوم آیت معلوم می شود که اعتکاف در مطلق مساجد جواز دارد. بخاطریکه خداوند بزرگ نام مطلق مسجد را گرفته است .
در روایتی دیگر چنین آمده:

[١]- این حدیث در سلسله احادیث صحیحه البانی به شماره -٢٧٨٦ ثبت گردیده است وگفته که حدیث موافق به شرط شیخین میباشد.

قـال حذيفـة لعبـد الله (يعنـى ابـن مسـعود رضـى الله عنـه): (قـوم (عكـوف بـين دارک و دار أبـى موسى لا تغير)

وفـى روايـة : لا تنهـاهم (وقـد علمـت أن رسـول الله صـلى الله عليـه وسـلم قـال : لا اعتكـاف إلا فـى المسـاجد الثلاثـة، فقـال عبـدالله : لعلـک نسـيت وحفظـوا ، أو أخطـأت وأصـابوا)[1]

ترجمـه: حذيفـه رضـى الله عنـه بـه عبـد الله بـن مسعود رضـى الله عنـه گفـت : افـرادى در ميـان منـزل تـو ومنـزل ابوموسـى در اعتكـاف نشسـته انـد و توآنهـا را تغيير نمـى دهـى و در روايـت ديگـر آمـده كـه آنهـا را ممانعـت نمـى كنـى و در حـالى كـه مـى دانـى كـه رسـول الله صـلى الله عليـه و آلـه وسـلم فرمودنـد: اعتكـافى نيسـت مگـر در سـه مسجد (مسـجد الحـرام، مسجد النبـى و مسـجد الاقصـى) عبـدالله بـن مسـعود رضـى الله عنـه در جـواب گفـت: شـايد تـو فرامـوش كـردى و آنهـا بيـاد دارنـد و يـا تـو اشـتباه نمـودى و آنها درست انجام مى دهند.

سـوال٧١ – از جريـان مباحثـه حذيفـه وعبـد الله ابـن مسـعود رضـى الله عنهمـا معلـوم مـى شـود، كـه اعتكـاف در مسـاجد صـغير وكبيـر كـه نمـاز جمعـه

---

[1]-رواه البيهقى ، ص٣١٦- الهيثمى فى الزوايد ص، ١٧٣- وفرموده كه راوى هاى وى صحيح است.

ادا شود ویا نشود درست وصحیح بوده، آیا همین برداشت درست است؟

جواب – برداشت صحیح است ولی فقهآی کرام اعتکاف را صرف در مساجد جامع که نماز جمعه ادا گردد اجازه میدهند.

سوال٧٢ –چرا مساجد جامع را خاص ساختن؟

جواب –به دلیل اینکه برای معتکف خارج شدن از مسجد مجاز نیست. اگر به نیت نماز جمعه از مسجد خارج نشود، اصل فرض و فضیلت نماز جمعه ترک می شود. اگر برود فضیلت اعتکاف فوت می شود. روی همین دلیل بهترین مکان اعتکاف را بعد از سه مسجد مشهور، مساجد جامع را انتخاب کرده اند.

سوال٧٣ –آیا مردها بجز در مساجد جامع در محلات دیگری معتکف شده می توانند؟

جواب –نخیر.

سوال٧٤ – آیا معتکف در صحن مسجد جهت رفع خستگی خارج شده میتواند؟

جواب– بلی، مشروط بر اینکه از نیم ساعت بیشتر نباشد.

سوال٧٥– اگر معتکف در جریان اعتکاف مریض شده و روزه را خورد چه باید کند؟

جواب – اگر مرض آن در همان روز بدون اینکه از اعتکافش خارج شده باشد، خوب شد اعتکاف خود را دوام دهد. خوردن یک روزه مانع اعتکاف نمی شود. اگر مرض وی بیشتر شد و مدت دو روز دوام کرد، اعتکاف نیز شکست. از اعتکاف خارج شود.

سوال٧٦ – آیا معتکف آذان داده می تواند؟

جواب – بلی بشرط اینکه از مسجد خارج نشود.

سوال٥٤٧ – آیا معتکف در داخل مسجد برای سائر نماز گذاران خدمت کرده میتواند، یاخیر؟

جواب– برای روزه داران می تواند طعام افطاری آماده کند و آب بدهد، مشروط بر اینکه افراط نکند.

سوال٧٨ –در مورد نشستن زنان در اعتکاف دلیل وجود دارد؟[١]

جواب– بلی حدیث شریف است:

(عن عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ .ثُمَّ اعْتَكَفْنَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ).[٢]

---

[١] -- المحيط ج-٢-ص ٤٠٥- البدائع الصنائع ج-٢-ص-٢٧٣- المبسوط ج-٣ص- ١٣٤ شرح فتح القدير ج-٢-ص٣٨٩-

[٢] -- البُخَارِي" ١٧١/١(٦٦٩) و٢١٢/١(٨٣٦)

ترجمه : عائشه رضی الله عنها می گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم در ده اخیر رمضان الی رحلت و وفاتش اعتکاف می نشست . بعد از رحلت وی، ازواج مطهرات اعتکاف می نشستند .

سوال۷۹ –آیا زنان مانند مردان حق نشستن اعتکاف را در مسجد دارند؟

جواب –بلی دارند، مشروط بر اینکه شب و روز ایشان مصؤن باشد.

سوال۸۰- در مورد دلیل وجود دارد؟

جواب –بلی دروازه اتاق و خانه های همسران پاک پیامبر صلی الله علیه وسلم منتهی به داخل مسجد بود. حدیث قبلی هم چنین حکم را افاده میکند

قال صاحب البحر الرائق: (أَنَّ اعْتِكَافَهَا فِي مَسْجِدِ الْجَمَاعَةِ صَحِيحٌ بِلَا خِلَافٍ) (اعتکاف زنان در مسجدیکه جماعت می شود به اتفاق جواز دارد[1] .

سوال۸۱ –آیا زنان در اتاق خاصی در منزل خود اعتکاف نشسته میتوانند؟

جواب –بلی همه فقهای مذهب حنفی بر صحت اعتکاف زنان در خانه و منزل شخصی اتفاق نظر دارند. (وَالْمَرْأَةُ تَعْتَكِفُ فِي مَسْجِدِ بَيْتِهَا)

---

[1] -- البحر الرایق ج- ۲ ص- ۳۲٤ – باب اباعتکاف

خانم در مسجدخانه خود اعتکاف نشسته میتواند .منظور از مسجد اتاقیکه بر نماز تخصیص داده باشند[1].

سوال۸۲ – اگر اتاق خاص بر نماز تخصیص داده نشده باشد، چه حکم دارد؟

جواب – نظر به فتوای علماء اعتکاف در هر اتاق جواز ندارد.

سوال۸۳ – کسیکه اعتکاف نشسته باشد، با دیگران سخن زده میتوانند؟

جواب -بلی در اعتکاف صرف سخنان ناجائز صحیح نیست. بلکه عدم سخن زدن مناسب معتکف نمی باشد.

سوال۸٤-آیا زنان معتکف در صحن حویلی گشت گذار کرده میتوانند.

جواب -بلی میتوانند که زیاد وقت را نگیرد.

سوال۸۵ -آیا معتکف با تیلفون صحبت کرده میتواند؟

جواب -بلی اگر ضرورت باشد بخصوص با خانم واولاد های خود. ولی سعی کند که مبائل خود را بیشتر مصروف نسارد.

سوال۸٦- اگر زن و شوهر در مسجد در یک محل اعتکاف نشسته باشند جواز دارد ویا خیر؟

---

[1]-- بحر الرائق شرح کنز الدقایق ج- ۲-ص۳۲۵ البدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳- المبسوط ج- ۳ص- ۱۳٤ شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹-

جواب – بلی جواز دارد. به دلیل اینکه برای هردو حج کردن جواز دارد.

سوال ۸۷ - آیا در مورد حج واعتکاف نشستن ، زن شوهر در یک زمان ومکان کدام شرط وجود دارد؟

جواب –بلی مانند مراسم حج؛ زن و شوهر تماس و ارتباط زنان شوهری نمی داشته باشند. بلکه عادی باشند.

سوال۸۸ –آیا ماچ ولمس کردن برایه همسران حاجی ومعتکف به نیت محبت مانند روزه جواز دارد؟

جواب –نخیر، موضوع حج واعتکاف با روزه فرق دارد. در روزه مقدمات معاشرت روزه را فاسد نمی سازد، ولی اعتکاف وحج را فاسد میسازد

سوال۸۹ –آیا شرائط اعتکاف زنان با مرد ها فرق دارد؟

جواب –نخیر. ولی باید توجه نمود که زنان در اعتکاف نشستن از شوهران خود اجازه بگیرند. بهتر است.

سوال۹۰ – به کدام دلیل؟

جواب –گرچه درخصوص اعتکاف حدیثی مانند روزه نفلی نیامده. ولی از اینکه اعتکاف سنت

است وده روز را احتوا می کند باید اجازه گرفته شود.

سوال۹۱ -اگر بدون اجازه ورضایت شوهر معتکف شد چه حکم دارد ؟

جواب -ادای حق شوهر بالای خانم واجب است ،نشستن اعتکاف سنت، شما خود قضاوت کنید که به واجب عمل شود ویا به سنت.

سوال۹۲- اگر شوهر اجازه نداده باشد ولی رضایت داشته باشد چه حکم دارد؟

جواب - در صورت رضایت شوهر هردو زن وشوهر در اجر شریک می شوند.

سوال۹۳ -حق زن شوهر برابر است آیا شوهر بدون اجازه زن اعتکاف نشسته میتواند؟

جواب - بهتر همین است که شوهر رضایت خانم خود را حاصل نماید زیرا اگر زن رضایت نداشته باشد مانند حکم قبلی خواهد بود که واجب در برابر سنت قرار می گیرد . ولی اجازه گرفتن از خانم ها ادب اسلامی بوده وشرط نیست . به دلیل اینکه در روایتی ثابت نشده که پیامبر صلی الله علیه وسلم در وقت اعتکاف از خانم های خود اجازه گرفته باشد . وعکس موضوع ،خانم هایش اجازه میگرفتن.

وقت آغاز وختم اعتکاف

سوال٩٤- اعتکاف در کدام وقت آغاز و در کدام وقت ختم می شود؟

جواب - طوریکه از احادیث ثابت است پیامبر صلی الله علیه وسلم در ده اخیر رمضان در اعتکاف می نشست.

سوال٩٥- اگر دقیق تر وقت داخل شدن اعتکاف را بیان کنید؟

جواب -در مورد دقیق تر وقت داخل شدن اعتکاف روایت مختلف است. وقت بهتر داخل شدن در اعتکاف بعد از نماز صبح روز بیستم مي باشد.

ترجمه : عن عائشة رضی الله عنها، قَالَت كَانَ رَسُول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم إذا أَرَادَ أَن يعْتَكف صَلَّى الْفجْر ثمَّ دخل مُعْتَكفه ...)[1]

ترجمه : پیامبر صلی الله علیه وسلم وقتیکه نیت و اراده اعتکاف را میداشت، بعد از نماز صبح داخل می شد.

تعدادی معتقد اند که وقت داخل شدن در اعتکاف بعد از غروب آفتاب شب بیست ویکم رمضان است به دلیل اینکه در اعتکاف اصل

---

[1] --- ر واه مسلم في صحيحه ج ٢/ ص ٨٣١ حديث رقم: ١١٧٢

هدف یافتن شب های قدر است. شب قدر معمولاً در شب های تاق میاید که یکی از آن شب ها، شب بیست ویکم است.

ترجمه: همچنان حدیث شریف: أبي سعيد رضى الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم: مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَعْتَكِفِ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ، وَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا...)[1]

ترجمه: کسیکه میخواهد همرای من در اعتکاف شریک شود. باید در ده اخیر رمضان همراهی نماید و بنشیند. به یقین شب قدر برای من نشان داده شد ولی بعداً فراموش کردم.

سوال٩٦ -وقت ختم اعتکاف را اگر واضح سازید؟

جواب -ختم اعتکاف دو وقت دارد:

١. وقت افضل
٢. وقت جواز است.

سوال٩٧- اگر هر دو وقت را تشریح کنید؟

جواب -وقت افضل و بهتر ختم اعتکاف بعد از نماز صبح عید که نماز عید را با اعتکاف وصل نماید. اما وقت جواز ختم اعتکاف شب عید می باشد.

سوال٩٨ – اگر رمضان ٣٠ روز مکمل بیاید ممکن است که بعد از غروب آفتاب در شب ٣٠ از

---

[1] -- رواه البُخَارِي" ١٧١/١(٦٦٩) و ٢١٢/١(٨٣٦)

اعتکاف خارج شویم . اما اگر رزوه ۲۹ روز بیاید، چه وقت خارج شویم؟

جواب – هر زمانیکه اعلان عید شنیده شود.

سوال۹۹ – اگر فرضاً روزه ۲۹ روز بیاید، آیا اعتکاف هم کم نمی شود؟

جواب – هر گز نه، بخاطر یکه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرموده که ده اخیر رمضان باید اعتکاف نشست. ما هم ده اخیر اعتکاف نشسته ایم. ده اخیر شامل همان ۹ و۱۰می شود. پیامبر صلی الله علیه وسلم ده روز وده شب نگفته بلکه ده اخیر گفته.

سوال۱۰۰- مردی نیت اعتکاف را دارد، ولی فامیل وی به وی ضرورت جدی دارند چه باید کند؟

جواب – در صورت ضرورت به زن و یا به شوهر، جانب دیگری آن حق نشستن اعتکاف را ندارد. ترک عبادت فرض و واجب، صلاحیت هیچ مومن نیست. ولی انجام عبادات سنت مانند فرض نیست. اما در انجام سنت نسبت به فرض سهولت می باشد[۱].

---

[۱] -- البدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳- شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹- المبسوط ج- ۳ص- ۱۳٤

(سُئِلَ، رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَنْ صِيَامِ الدَّهْرِ ، فَقَالَ : إِنَّ لأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، صُمْ رَمَضَانَ وَالَّذِي يَلِيهِ)[۱]

ترجمه : از پیامبر صلى الله عليه وسلم در مورد روزه گرفتن تمام عمر پرسیده شد. فرمود: فامیل بالای شما حق دارد رمضان و چند روز بعدی آنرا روزه گیر.

سوال۱۰۱ – اگر کسی اعتکاف را نیت کرد، ولی بنابر ضرورت اعتکاف را ترک نمود چه حکم دارد؟

جواب – ترک کردن آن چند سبب داشته و حکم هر حالت با دیگری فرق می کند.

سوال۱۰۲ – اگر اسباب ترک را بیان کنید بهتر خواهد بود؟

جواب- اساب ترک اعتکاف قرار ذیل است:

– ترک کردن به سبب ضرورت و مشکل در این حالت گناه نیست. ولی به قضائی آوردن ترغیب شده است.
– ترک اعتکاف قصدی بدون ضرورت، در این صورت تارک اعتکاف مرتکب سهو و غفلت شده مقصر شناخته می شود. قضائی هم بالایش واجب است.

---

[۱] -- رواه أبو داود (۲٤۳۲)

- ترک اعتکاف بخاطر عدم فهیمدن به عظمت آن در این صورت تارک سنت بوده ملامتی داشته ، توبه کند.

سوال۱۰۳ – به گونه سوال اخیر انسان بنابر معذرت شرعی روزه گرفته نمی تواند، آیا اعتکاف نشسته می تواند؟

جواب –در مذهب ما روزه داشتن شرط اعتکاف است. یعنی اعتکاف وی صحیح نیست.

سوال۱۰٤ –اگر بدون داشتن روزه اعتکاف نشسته باشد چه حکم دارد؟

جواب –خداوند به اساس نیت وی برایش اجر میدهد. اعتکاف وی در جمله اعتکاف مستحب میاید و در اعتکاف مستحب روزه داشتن ، ده روز اخیر رمضان شرط نیست.

سوال۱۰۵ – پس چه شرط است؟

جواب- صرف نیت می کند و عملاً چند روز حتا چند ساعت را به گونه اعتکاف در مسجد سپری میکند. الله برایش ثواب میدهد.[1]

مآخذ:

[1] --- لبدائع الصنائع ج-۲-ص-۲۷۳- المبسوط ج- ۳ص- ۱۳٤ شرح فتح القدیر ج-۲-ص۳۸۹-

قــرآن كـريم

١- ابـــراهيم انـــيس، وهمكـــاران وى (١٩٦٠-م).المعجـــم الوسيط. ج- ١. تركيه : المكتبة الاسلامية .

٢- ابـن حبـان، محمـد بـن حبـان بـن أحمـد أبـو حـاتم التميمـي البسـتي.(١٤١٤ هــ ١٩٩٣م).صـحيح ابـن حبـان بترتيـب ابـن بلبـان تحقيـق : شـعيب الأرنـؤوطـ‍بيـروت : مؤسسـة الرسالة.

٣- ابـــن حجـــر، شـــهاب الـــدين احمـــد بـــن علـــي عسـقلاني.(١٤٠٧- هــــ) فـــتح البـــارى شـــرح صـــحيح البخارى) قاهرة : دار المطبعةالسلفية

٤- ابـــن حنبـــل .أحمـــد بـــن حنبـــل بـــن هـــلال بـــن أســـد الشـــيباني.(١٤٢٠هــــ). مســـند الإمـــام احمـــد: شـــعيب الأرنؤوط .بيروت : مؤسسة الرسالة .

٥- ابن خزيمـه ،محمـد بـن إسـحاق بـن خزيمـة أبـو بكـر السلمي النيسـابوري. (١٤٣٠ هــ) صـحيح ابـن خزيمـة تحقيـق : د. محمد مصطفى الأعظمي. بيروت ،: المكتب الإسلامي .

٦- ابـن رشـد. محمـد احمـد بـن محمـد بـن احمـد القرطبـى الاندلســى:(بدايـــة المجتهـــد ونهايـــة المقتصـــد): مصـــر القاهره دار الكتب الاسلامية

٧- ابـن أبـي شـيبة، أبـوبكر عبـد الله بـن محمـد بـن إبـراهيم بـن عثمان العبسي (ب-ت) المصنف طبعة دار القبلة.

٨- ابـن عابـدين ، محمـد امـين . (ب ت) . ردالـمحتار. ج – ٣ . پاكستان - كراچى : سعيد كمپنى .
٩- ابـن عـادل ،ابـو حفـص عمـر بـن علـى الحنبلـى الدمشـقى . (١٤١٩ هــ١٩٩٨م). اللبـاب فــى علـوم الكتــاب . بيـروت :دار الكتب العلمية.
١٠- ابـن قدامـه ، عبـدالله بـن احمـد بـن قدامـة . (١٤٠٥ هــ - ١٩٨٤ م) . المغنى . ج – ٨ . بيروت : دارالفكر.
١١- ابـن كثير،اسـماعيل بـن عمرالدمشـقي أبوالفـداء. (ب ت) تفسيرالقرآن العظيم. قاهره: مكتبة دار التراث .
١٢- ابـن ماجـه، محمـد بـن يزيـد أبـو عبـدالله القزوينـي.(ب ت) سـنن ابـن ماجـه: . تتحقيـق : محمـد فـؤاد عبـد البــاقي. بيروت : دار الفكر
١٣- ابـن نجـيم ، زيـن الـدين بـن ابـراهيم بـن محمـد . (ب ت) . البحر الرائق . ج – ٣ . پشاور : المكتبة الحقانيه .
١٤- ابــن همــام ، محمــد بــن عبدالواحــد الحنفــى . (ب ت) . فتح القدير. ج – ٣ . پشاور : المكتبة الحقانيه .
١٥- آمدى، على ابن على ابن محمد ،
١٦- أبــو داود ، ســليمان بــن الأشــعث السجســتاني الأزدي .(١٤٠٨ هــ ١٩٨٨م)سـنن أبـي داود تحقيـق : محمـد محيـي الدين عبد الحميد دار الريان .
١٧- أبـو عمـر يوسـف بـن عبـد الله بـن عبـد البـر القرطبــي الكافي في فقه أهل المدينة

١٨- ابو ضياء خليل بن اسحاق بن موسى- مختصر الخليل– بيروت
١٩- البخارى ، ابو عبدالله محمد بن اسماعيل . (ب ت) .الجامع صحيح البخارى . ج-٣ . كراچى : قديمى كتب خانه.
٢٠- البهوتي،منصوربن يونس بن ادريس. (١٤٠٢هـ ١٩٨٢ م).كشاف القناع عن متن الاقناع.ج٣،تعليق الشيخ هلال مصيلحي . مصطفى هلال،بيروت :دارالفكر،
٢١- ترمذي، محمد بن عيسى أبو عيسى.( )الجامع الصحيح سنن الترمذي: تحقيق : أحمد محمد شاكر وآخرون . بيروت : دار إحياء التراث العربي.
٢٢- جرجاني،علي بن محمد بن علي الجرجاني. (١٤٠٥ هـ) .التعريفا ت.تحقيق إبراهيم الأبياري. بيروت: دار الكتاب العربي .
٢٣-جصاص، اخمد ابن على رازى (ت ب) احكام القرآن، تحقيق محمد صادق قمحاوى ،لبنان احياء التراث العربى
٢٤- حاكم،محمد بن عبدالله أبوعبدالله النيسابوري.(١٤١١ هـ 1990 م). المستدرك على الصحيحين ،تحقيق مصطفى عبدالقادرعطا ،بيروت :دارالكتب العلمية،

٢٥- حصكفي،محمد علاءالدين بن علي.(١٣٨٦هـ). الدرالمحتارشرح تنويرالأبصارفي فقه مذهب الامام أبي حنيفة،بيروت :دارالفكر،
٢٦- حلبى، ابراهيم ابن محمد ابراهيم .(١٤٠٩-١٩٨٩ه-م.ملتقى الابحرلبنان بيروت موسسه الرساله .
٢٧- دارقطني ، علي بن عمر أبو الحسن ا البغدادي .(١٣٨٦م) .سنن الدارقطني . تحقيق . السيد عبد الله هاشم يماني المدني) بيروت :دار المعرفة .
٢٨- درديـر، احمد بن محمد بن احمد العدوى الشهير . (١٩٩٩م).شرح الكبير مختصر الخليل للخرشي .بيروت : دارالفكر
٢٩- دُّسُوقِيٌّ،مُحَمَّدُ بْنُ عَرَفَةَ ا الْمَالِكِيُّ. (ب ت) حاشية الدسوقي. بيروت لبنان :المكتبة العلمية
٣٠- رملي، شمس الدين محمد بن أبي العباس أحمد بن حمزة ابن شهاب الدين .(١٤٠٤هـ - ١٩٨٤م). نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج. بيروت : دار الفكر .
٣١- زركشى، محمد ابن بهادرابن عبد الله (١٤٣١- ٢١١٠) وزارت اوقاف كويت
٣٢- زيلعي ،عبدالله بن يوسف أبو محمد الحنفي .(ب ت) .نصب الراية لأحاديث الهداية.تحقيق :محمد يوسف البنوري. مصر : دار الحديث .

٣٣- زيلعي ، عثمان بن علي الحنفي .(١٣١٣هـ). تبين الحقائق شرح كنز الدقائق .. القاهرة : الناشر دار الكتب الإسلامي. .

٣٤- سرخسي، ابى بكر محمد بن محمد، (١٤٢٧ هـ٢٠٠٦م). المبسوط كويته: مكتبة الغفارية.

٣٥- سيوطي، جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بكر. (١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م) الحاوي للفتاوي في الفقه تحقيق : عبد اللطيف حسن عبد الرحمن دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان - الطبعة : الأولى

٣٦- طبراني،سليمان بن أحمد بن أيوب أبوالقاسم.(ه ١٤٠٤ هـ) المعجم الأوسط ،تحقيق.حمدي بن عبدالمجيد السلفي .قاهرة: مكتبةالزهراء،

٣٧- طحاوى ابى جعفر. احمد بن محمد بن سلامة بن سلامة بن عبد الملك بن سلمة الازدى الحجرى المصرى الحنفى – شرح معانى الاثار .تحقيق محمد زهرى النجار .دار الكتب العلمية. ١٣٩٩-هـق — -٥- الاتاسى –محمد خالد – شرح المجلة –المكتبة الحقانية محله چنگى پشاور

٣٨- عليش، محمد .(1409 هـ 1989 -م).منحال جليل شرح علي مختصر سيد خليل، بيروت: دارالفكرللطباعة،

٣٩- عطية ، بن محمد سالم. شرح بلوغ المرام

٤٠- قاري علي بن سلطان محمد الهروي.(ب ت)مرقات شرح المشكات المصابيح مكتبه الاسلاميه كويته.
٤١- قرطبى، محمد ابن حمد الانصارى –(١٩٦٧م) الجامع الاحكام الاقران) ايران تهران
٤٢- كاساني علاء الدين ابى بكر بن مسعود (ب ت) .بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع.پشاور:مكتبة حقانية محله چنگى
٤٣- مالك،ابن أنس أبوعبدالله الأصبحي .(ب ت)موطأالإمام مالك رواية محمد بن الحسن الشيباني،تحقيق: عبدالوهاب عبداللطيف، كويت: وزارةالأوقاف،
٤٤- مرغياني،علي بن أبي بكر بن عبد الجليل الرشداني.(ب ت) .الهداية شرح بداية المبتدي.هند : المكتبة الإسلامية.
٤٥- مسلم ، بن الحجاج أبو الحسين القشيري النيسابوري.(ب ت) صحيح مسلم.تحقيق : محمد فؤاد عبد الباقي بيروت:دار إحياء التراث العربي.
٤٦- ميداني، عبد الغني الغنيمي الدمشقي.(ب ت) اللباب في شرح الكتاب محقق : محمود أمين النواوي. قاهرة: دار الفكر.
٤٧- مغربي،محمد بن عبدالرحمن أبوعبدالله.(١٣٩٨هـ) .مواهب الجليل لشرح مختصرخليل،بيروت : دار الفكرللطباعة،

٤٨- نَّسائي ،أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي. (١٩٨٦م).سنن"النَّسائي تحقيق : عبدالفتاح أبو غدة . بيروت: :مكتب المطبوعا الإسلامية.

٤٩- نظام الدين وجماعة من علماءالهند. (١٤١١هـ ١٩٩١م) الفتاوى الهندية في مذهب الإمام الأعظم أبي حنيفة النعمان،بيروت :دار الفكر.

٥٠- نواوى -محيى الدين يحيى بن شرف الدين. (ب ت) المجموع شرح المهذب–بيروت : دار الحكم .

٥١- يوسف،بن عبدالله بنم حمد بن عبدالبر بن عاصم النمري القرطبي. (ب ت) التمهيد لمافي الموطأ من المعاني والأسانيد. مؤسسة القرطبه

اعتکاف، فرصتی است برای نزدیکی به خدا، تأمل در عبادت، دوری از دنیا و تمرکز بر معنویت. ماه رمضان، بهترین زمان برای تجدید دل، آرامش روح و کسب پاداش‌های الهی است.